

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

**De Nieuwe En Naauwkeurige Neederlandse Hovenier,
Onderwyzende hoe hier te Lande, onder dit Climaat een
Thuin, met zyn Parken, Paaden, Glintingen en Heiningen
wel zal aangeleid, en hoe de Boomen aan ...**

Te Leyden, 1735

Tiende Kapittel. Van de Manieren om een Boom te behandelen die geplant zal werden

[urn:nbn:de:bsz:31-139361](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-139361)

me-boomen, Wilde boomen enz. zynze zwartagtig, dog in Veen-
gronden, zynze echter goed, alsze maar glad en gaaf zyn; maar
in Zanden Kleygronden zyn zwarte altyd kwaad; dog aan de Moer-
beyen zynze geelagtig, en aan Karffen en Abrikoozen uit Steen ge-
teeld, altyd uit den rooden.

T I E N D E K A P I T T E L.

*Van de manieren om een BOOM te behandelen die
geplant zal werden*

Hier differeeren meest al de Liefhebbers van malkanderen, zo
ten aanzien van 't affnyden der wortelen, als de takken; den
eene wil, dat men de wortelen nog takken, alsie maar niet door
malkanderen loopen zal affnyden; andere wederom oordeelen, dat
men alle kleine zo wortelen als takken immers moet affnyden, op
dat men een beeter en welwassende Boom, en op den zelve een
schoone en volmaakte kroon mogten bekoomen. Laat ons eens
zien wat 'er de Fransse Liefhebbers van zeggen, en het onze dan
daar by doen, zo wy na veelvuldige ervaarentheid beft hebben on-
dervonden.

Deeze Voorbereiding is van veel aangeleegentheid voor het wel
groeyen, en naderhand het draagen der Boomen, ja dikwils de-
zelve schoon en goed van Gewas zynde, nogtans niet wel willen
opneemen, om datze niet na de regte konst behandeld zyn geweest,
eer zy geplant wierden; ja dikwils ook wel opneemen, schoonze
de beste van gewas niet en waaren, maar een schoone kroon maa-
ken, en vrugtbaar zyn en blyven; een zaak, derhalven van de
grootste aangeleegentheid, en het welk verzuimd zynde, dikwils
oorzaak is, dat veele Liefhebbers het werk laten steeken, als
niet ziende de gewenste Vrugten van al haar gedaane onkosten en
moeiten; derhalven zullen wy over deeze zo aanmerkelyke en ten
hoogsten aangeleegene zaak, zo niet (gelyk het spreekwoord is)
bist als een Haan over de haete koolen heen loopen, maar alles net en
zeer naauwkeurig genootzaakt zyn te verhandelen; en daarom zal
het

het den reg-
loopiger, als
handelen.

Hier zyn a-
moet; het een
en het Twee-
den voet, dat

Aangande
opgaande Bo-
anders op aa-
brengt.

Het Eer-
Boom die n-
altoos voor
minderd, en
ontlasten, ab-
heim van pla-
die te veel of
of die verrot-
al noodzaak-

Het twee-
langer Stam-
daar een B-
geheel om
staan, der
opgaande
om laag w-
hoog te
volg een
men de ee-
voor en al
ken en we-
en het gez-

Voor h-
hobbelagt-
den, en d-
jeugdige,

het den regten Liefhebber niet verveelen, dat wy hier wat wydloopiger, als ordinaar, alles overweegen en wel verftaanbaar verhandelen.

Hier zyn dan voor Eerft twee dingen die men voor af bereiden moet; het eene van minder belang, en dat is het hoofd of de kroon; en het Tweede van de alderuitterfte aangeleegendheid, en dat is den voet, dat is te zeggen, de wortels.

Aangaande de kroon daar steekt niet veel geheims in, het zy van opgaande Boomen, het zy van Arbrenyns, het komt hier nergens anders op aan, als dat men zig deeze twee stellingen te binnen brenge.

Het Eerste is, dat, gelyk men groot nadeel toebrenge aan een Boom die men uit den grond opneemt, waar door men zeekerlyk, altoos voor eenigen tyd, zyne kracht en werking verzwakt of verminderd, en daarom moet men hem zo veel van zyne kroon ontlasten, als men hem neemt met deeze opneemig, en dit geweld, hem van plaats doende veranderen; en ook de wortels, naamentlyk, die te veel over malkanderen loopen, en die gekweft of gebrooken, of die verrot zyn, wat affnydende, dat is een grondregel die overal noodzaakelyk en nogtans geen bewys van nooden heeft.

Het tweede daar men om moet denken, is, dat men hem geen langer Stam moet laten behouden als die het gebruik vereifcht, daar een Boom toe gefchikt is; want de eene moet zyne werking geheel om laag doen, gelyk die aan de Heiningen en Lattingen itaan, derhalven moet menze vry kort affnyden, te weeten de opgaande kroon-tak of takken; de laage wel bewaaren, om die om laag wel te kunnen leiden; de andere is om zyne werking vry hoog te doen, aan dat opgaande Boomen zyn, daar men by gevolg een merkelyke hoogte aan moet overlaaten; maar zelden kort men de eene nog de andere ter hoogte daarze op blyven moeten, voor en al eer men alles heeft uitgewrogt, wat 'er aan de zy-takken en wortels te doen is: *en let eens hoe men daar meede leeven moet, om het gezide goede einde te erlangen.*

Voor Eerft, zo moet men al de over malkander loopende rotte, hobbelagtige, zeer oude, gefchide en gebrooke wortels wegsnyden, en dat digtby daarze uitloopen of gefchonden zyn; maar de jeugdige, friffe en welgeplaatfte bewaarende, en dan aanftonds in

't water afgespoeld zynde, planten; of zooze te lang uit de grond geweest zyn, bevindmen meenigmaal de wortels, hoe wel goed en gezond, te veel verdroogd en als gekrenkt, dan moet men in zulk een geval dezelve zeeven of agt uren lang in 't waater laten weeken en dan eerst op zyn plaats zetten.

Let ook wel (gunstige Leezer) dat de Aarde nooit te vast op de wortel moet gestampt wezen, en het is genoeg, dat dezelve over al tusschen de welgeschikte en net uitgespreide wortels, en die niet over malkanderen leggen, invalt; of met de vingers tusschen ingestooken, op dat dog geen holligheeden blyven, als waar omtrent de fyne wortels dan des Zoomers ligt verdroogen, of door de vogtigheid schimmelen, of des Winters vol waater raaken en bevrozen; en zo zal dikwilseem Boom koomen te treuren of dood te gaan, daar geen Hovenier de reeden naaderhand van kan vinden, waarom zo een gaaven Boom sterft.

Een Boom met de gezeide voorbereidzels geplant zynde moet nieuwe wortels maaken, of uit de Stam, dat de sterkste zyn, of ook hair-wortels aan de afgesneedene top-enden, anders sterft hy, en al de oude wortels zyn hem onnut, indien 'er geen nieuwe uitloopen.

¶ Hier disputeeren de Liefhebbers, welke wortels uit Stam of afgesneede top-enden koomende, beeter of slegter zyn; eenige beweeren (en by ervaarendheid is het reeds ook zo ondervonden) dat alle welwassende Boomen, zo in 't na-jaar, als de wasdom of het schieten der takken is gedaan, zo wel als in 't voor-jaar het gezeide zullen uitwerken; nu leerd de reeden en de ervaarendheid, dat hoe sterker en dikker wortelen een Boom maakt, hy ook des te sterker zal wassen, want door de wortels moet hy zyn voedzel hebben; derhalven dikker wortelen, maaken ook dikker en zwaarder takken, waar uit volgt, dat dan dien sterk wassenden Boom zo ras geen Vrugten zal voortbrengen, als die zyne wortelen heeft gemaakt, want die schiet dan niet als zyn draagbaar hout; daar den anderen in teegendeel veel Waater-looten en groove takken in overvloed zal uitwerpen, en zo zal men dan eindelyk genootzaakt weezen, de zelve wortels (als in het Neegende Capittel getoond zal werden) te moeten afflaan, of den Boom moeten verplanten, om hem zo tot draagen te krygen.

De

De zware wortels van de Arbrenyns, hoe dik zy ook moogen weezen, dienen nooit booven de vyf, zes of zeeven duim te zyn, en van opgaande Boomen zelden meer als van eene voet; maar aan de Moerbezien en de Amandelen eenige duimen langer, als daar van maar het gefchondene, rotte, enz. afgefneeden is, om dat de eerste heel zagt, en de tweede zeer droog en hart van wortel zynde, ligt, gevaar loopen van uit te gaan, indien menze te kort afnoeid, of zo ras geeft nieuwe Wortels uit de afgefneedene willen maaken.

't Is niet noodig dat een Boom een grooten omkring van wortels heeft; 't is genoeg datze maar wel geplaatst zyn, dat is rondom de Stam eenige hebben, 't welk als zo veel strecken zyn, die uit het middelpunt koomende, na den omtrek schieten.

Maar in 't planten der hooge en slaage Boomen, in de open lugt of aan Lattingen, of ook aan Muuren en Schuttingen, is omtrent het affnyden der wortelen onderscheid; want van de Boomen aan Muuren en Schuttingen te planten, moeten altyd de wortels afgefneeden werden, die na de Muur of Schutting zien; en de andere na de Aarde, of Zon-zyde wat langer gelaaten werden; ja men zoude die Boomen, met zulke lange wortels zo dicht aan de Muur of Schutting niet kunnen zetten, als die nogtans staan moeten.

Ten hoogften is 'er een Liefhebber zeer aangeleegen, (zulende een Thuin aanleggen) dat hy weet hoe diep dat hooge, en hoe ondiep dat laage Boomen moeten geplant werden, 't welk wy zo kort als doenlyk is zullen verhandelen: in Holland, en in alle laage Landen, moeten geen hooge Boomen te diep geplant werden, als zynde de wortels straks in het water, en dan sterven zy in 't korte booven aan de toppen, of de Boomen begroeyen in 't korte met heel veel Most en blyven zo staan treuren, dikwils tot datze sterven; wanneer die booven op den grond geplaat en de wortel met goede Aarde wel bedekt is, (als maar den Boom door sterke winden niet om verre kan waayen, nu wel bezorgd zyn) zo zal hy beeter tieren en de gezeide ongemakken niet onderworpen zyn; ja dito Boomen nu al te diep geplant zynde, moet men altemet doen ryzen, en zo geneezen meenigmaal de voorgezelden gebreeken; ja onvrugtbare boomen, werden op deeze wyze vrugtbaar gemaakt, gelyk de ervaarendheid nu zo dikwils heeft geleerd;

leerd; dog in hooge Landen, werd het contrarie gemeenlyk onder-
vonden.

Wat aangaat de laage Boomtjes of Arbrenyns, zo op Paradys de Appelen, als op Quee de Peeren, als ook de ge-ente of gegrif-
felde Peeren, die moeten onzes oordeels, tot aan de griffie of oc-
culatie by na toegeplant werden; de reeden daar van zyn voorna-
mentlyk drie; Eerst, om dat de Ent of Occulatie sterker wast, en
geduurig nog in dikte aanneemt, als wel de Stam daarze op staan
die gemeenlyk dunder blyft; Ten Tweeden, om dat de Paradys
en ook de Quee, hoe diep zy geplant werden, echter tot booven
toe wortel maaken, en dienvolgende eeven sterk, zo niet sterker,
Jaar voor Jaar blyven groeyen; by gevolg de Vrugten ook meer en
grootter; En ten Derden, dat dan met sterke winden de kroon zo
ligt niet kan afgeslaagen werden, nog in 't snoeyen of aanstooten
minder kunnen afgestooten werden; de verdere reedenen zyn boven
aangewezen, of zullen naaderhand getoond werden.

De ervaare Fransse Liefhebers en onder anderen de Hr. Quin-
tenie heeft wel vyftienderley Boomen uitgekoozen en by ondervin-
ding geleerd, welke dus of zo, aan haar wortels, takken, enz.
moeten gesnoeid zyn, op datze goede, schoone en vrugtbaare Boo-
men moogen werden, maar dat alles, zo veel het Climaat en de
grond in Holland en in andere laage Landen zulx niet toe en laat,
is reeds getoond, en zal hier en daar nog naader aangewezen
worden.

Maar in een woord gezegt, zo moet men de Boomen zodanig
planten datze in de Zoomer niet te veel koomen uit te droogen; en
ook in natte na-jaaren en des Winters niet geduurig met haar wor-
tels in 't nat of water koomen te staan, nog ook in 't snoeyen niet
te veel geschud en daar door los werden, nog in 't schoffelen, haar
booven staande fyne wortelen afgestooken, en zo in haar wasdom
gestuit werden.

Dus dan de Boomen geplant hebbende, behoeft men niet ver-
leegen te zyn, dat in 't snoeyen effen voor den Winter, de takken
of botten effen onder de afnydinge door de Vorst ooit zullen be-
derven, ja zelfs geen Wyngaard, als't maareen, twee of drie daagen
te vooren geschied is.

Hier by diend waargenoomen te werden, dat men de laage tak-
ken

ken niet zo
de wortel op
beschynen, w
daar konnen ze
of gantsch smaa
ren den Boom
ten haar behoo
Men moet
datze booven d
de Bot-knopp
vaar lyden va
meer, of zul
Jaar daar aan

Van de M
de

Hier valt
die el
ber al, tot a
de Boomen
te Lande d
Boomen be
voornaam
aan de Star
en op het
planten get
bekommen
superstitie
ongemakke
delyk voor
ligt niet te
hier of daar

ken niet zo overvloedig om laag moet laten blyven, dat de Zon, de wortel op de Aarde onder dito takken geenzints zoude konnen beschynen, want alzo zoude de bloemen ligt afvallen, of niet ligt daar konnen zetten; of de Vrugten zouden naauwlyks ryp werden of gantsch smaakeloos zyn; want de Zon en des zelfs straalen, moeten den Boom doen groeyen, debloemen doen zetten, ende Vrugten haar behooryke groote, geur en smaak geeven.

Men moet ongemeene voorzorg draagen met de Perzik-boomen, datze booven de occulatie drie, vier, vyf of meer, na haar sterkte goede Bot-knoppen hebben moeten en behouden, anders zoudenze gevaar lyden van niet als aan de wilde Stam uit te loopen; en ook niet meer, of zullen zeer zwak hout maaken, en zo onbekwaam om het Jaar daar aan goede en groote vrugten voort te brengen.

ELFDE KAPITTEL.

Van de Manier om BOOMEN te Planten die reeds op de gezeide Manier daar toe bereid zyn.

Hier valt dan waar te neemen, dat in den tyd van het planten, die elk weet dat is van September, October of half November af, tot aan April toe, als wanneer met het ryzen van de Zon de Boomen op nieuw weer wortelen beginnen te maaken, en hier te Lande dan in het na-jaar de tyd te weezen dat de blaaden van de Boomen begin en aftevalen, als wanneer ook dan de Boomen, voornaamentlyk zo 'er wat veel reegen vald, haar wortelen, als ook aan de Stam zyne fyne wortelen weder beginnen uit te schieten, en op het punt zyn om geheele nieuwe te maaken: zo moet het planten geschieden in een droogen tyd, zonder zig enigzints te bekommeren met agt op de Maan te geeven, gelyk men eertyds al superstitieus plag te doen, want reegenagtig weer is hier niet alleen ongemakkelyk voor de Tuin-luiden die arbeiden, maar ook schaadelyk voor de Boomen, die men plant, om dat de Aarde dan zo ligt niet tusschen de wortelen kan inzakken, en zo blyven 'er ligt hier of daar eenige hollen, en 't kwaad dat daar in ontstaat is bo-